

PARÇALANMIŞ YOKSUL AİLELERİN GEÇİNME STRATEJİLERİ: ELAZIĞ ÖRNEĞİ¹

Subsistence Strategies of Broken Poor Families: Elazığ Case

Ömer Şükrü YUSUFOĞLU² Zahir KIZMAZ³

Özet

Parçalanmış ailelerin yoksulluğuna ışık tutan bu araştırma, Elazığ ilinde 195 hanede gerçekleştirilmiştir. Bu haneleri idare eden kadınlara bir anket uygulanmıştır. Buna bağlı olarak ortaya çıkan görüşme verileri de ayrıca değerlendirmeye alınmıştır. Araştırma sonucunda, hane reisi olan kadınların iş olanaklarından yeterince yararlanamadıkları, mecburiyetten dolayı ağır işlerde, düşük ücretlerle çalışmak zorunda kaldıkları saptanmıştır. Geçinme stratejileri ile ilgili olarak, uzun vadeli planlar yapamadıkları, günlüklik strateji geliştirdikleri ortaya çıkmıştır. Ayrıca son yıllarda gelişen sosyal devlet anlayışının parçalanmış yoksul ailelerin yoksulluklarını nispeten hafiflettiği anlaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Yoksulluk, parçalanmış aile, geçinme stratejileri

Abstract

This research shedding light on the poverty of broken families was conducted in 195 households in the province of Elazığ. A questionnaire was applied to women who headed the households. Additionally, the interview data obtained were also taken into consideration. The findings achieved in the research are that female householders can not adequately benefit from job opportunities, they have to work hard labor at low wages. With regard to livelihood strategies, it has been appeared that they have not long-term plans and develop daily strategies. Moreover, it has been seen that the social state mentality developed in recent years alleviates to some degree the poverty of the poor broken families.

Key Words: Poverty, broken family, livelihood strategies

Giriş

Yoksulluk genel anlamda temel ihtiyaçların karşılanamaması anlamına gelmektedir. Ayrıca yoksulluk aile içi şiddet, eğitimsizlik, sosyal dışlanma, aile parçalanması, suç gibi sorunlarla sıkça anılan bir kavramdır. Bu nedenle yoksul bireyler, toplumun diğer kesimlerine oranla daha mağdur kabul

¹ Bu çalışma Ömer Şükrü YUSUFOĞLU'nun Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde Prof. Dr. Zahir KIZMAZ'ın danışmanlığında yürüttüğü "Parçalanmış Ailelerin Yoksulluğu ve Geçinme Stratejileri: Elazığ Örneği" başlıklı doktora tezinden türetilmiştir.

² Arş. Gör. Fırat Üniversitesi İnsani ve Sosyal Bilimler Fakültesi Sosyoloji Bölümü Sosyometri Anabilim Dalı, osyusufoglu@firat.edu.tr

³ Prof. Dr. Fırat Üniversitesi İnsani ve Sosyal Bilimler Fakültesi Sosyoloji Bölümü Kurumlar Sosyolojisi Anabilim Dalı, zkizmaz@firat.edu.tr

edilmektedir. Ancak yoksulluğu yaşayan bireyler arasında da farklılık söz konusudur. Bazı gruplar yoksulluk karşısında daha dezavantajlıdır. Bunların başında hane reisinin kadın olduğu parçalanmış aileler gelmektedir. Tek ebeveynli aileleri idare eden kadınların ve onların himayesi altındaki çocuklarının yoksulluğu, yoksulluk içerisinde farklı bir kategori içerisine alınmıştır. Bu kategori, “kadın yoksulluğu” veya “yoksulluğun kadınlaşması” olarak nitelendirilmektedir.

Yoksulluğun toplumsal cinsiyet boyutu 1970’li yıllardan itibaren tartışılmaya başlanmış, ancak yoksulluğun daha çok bir kadın problemi olması konusu tam olarak 1995 yılındaki Pekin Eylem Platformu’nda ele alınmıştır. Yoksul nüfus içerisindeki kadınların sayısının daha fazla olması, bir anne olarak yoksulluğun yükünü çocuklarına yansıtmak yerine tek başına çekmesi, günlük hayatın her alanında ayrımcılığa uğramaları, boşanma ve ölüm yoluyla gerçekleşen aile parçalanmaları sonucunda güçsüz olan kadının haneyi idare edememesi gibi durumlar kadın yoksulluğuna dikkat çekmektedir. Özellikle aile parçalanmaları kimi zaman yoksulluğun direkt sebebi olarak karşımıza çıkarken, kimi zaman da yoksulluğun şiddetini arttıran unsur olarak görülmektedir. Bu nedenle parçalanmış ailelerdeki kadın ve çocukların hayatta kalabilmek için geliştirdikleri stratejiler güçlü bir önem arz etmektedir.

Geçinme stratejileri ekonomi kavramıyla ilintilidir. Ekonomi, mevcut kaynaklar karşısında insanoğlunun ihtiyaçlarını karşılamak maksadıyla gerçekleştirmiş olduğu her türlü üretim, tüketim ve ticaret faaliyetlerine verilen addır. Geçinme stratejileri ise ekonomi kavramının daha küçük ölçekli ifadesidir. Bu nedenle bu kavram, yoksullar açısından oldukça güçlü bir önem arz etmektedir. Yoksulluğun üstesinden gelmek amacıyla oluşturulan yöntemler, yoksullar arasında birtakım benzerliklere ve farklılıklara sahiptir. Kimi yoksullar hayat mücadelesini güvencesiz veya düşük ücretli işlerde çalışarak gerçekleştirirken, kimi yoksullar alternatif arayışlarda bulunmaktadır. Hanenin ayakta kalabilmesi adına yapılan, her türlü gelir getirici faaliyet ve tasarruf tedbirleri bu kavramın kapsama alanına girmektedir. Dolayısıyla gerek mutlak gerekse görece yoksul ailelerde bu kavramın önemi oldukça fazladır.

Bu çalışmada hane reisi olan kadınların çalışma durumları, evde gerçekleştirdikleri üretim faaliyetleri, tasarruf tedbirleri ve çocuk işçiliği gibi durumlar ele alınacaktır. Tüm bunlar geçinme stratejileri kapsamında değerlendirilecektir.

1. Aile Parçalanması ve Yoksulluk

Hanedeki nüfus sayısı veya nüfus tipine bağlı olarak iki farklı aile tipi karşımıza çıkmaktadır. Bunlardan birincisi geniş ailedir. Geniş aile anne-baba ve çocuklar dışında kan bağı bulunan başka fertlerin yaşadığı ailedir. Bu aile türü daha çok geleneksel yaşam tarzının devam ettirildiği yapılarda görülmektedir. Günümüzde kırsal alan başta olmak üzere, kentsel yaşamın içerisinde de rastlamak mümkündür. Temel aile tiplerinden ikincisi çekirdek ailedir. Bu aile modern toplumlar açısından normal kabul edilen, yani anne-baba ve evlenmemiş çocuklardan oluşan aile türüdür. Ancak kimi zaman bu aileler herhangi bir olumsuzluğa bağlı olarak varlığını eksik bir şekilde sürdürmek zorunda kalmaktadır. Eşlerden birinin ölümü veya her ikisinin ayrılığı neticesinde parçalanmış aile yapısı ortaya çıkmaktadır. Bu aile yapısı birtakım sorunları bünyesinde barındıracak şekildedir.

Bir ailenin parçalanması genellikle iki şekilde gerçekleşmektedir: Ölüm ve boşanma. Bilindiği gibi ölüm çoğu zaman aile üyelerinin iradesinde olmayan doğal bir süreci ifade etmektedir. Ölümün olumlu veya olumsuz etkilere yol açması, önemli oranda ailenin sosyo-ekonomik durumuyla ilgilidir. Bu noktada yoksul ailelerin ölüm olayına karşı daha kırılgan bir yapıya sahip olduklarını söylemek mümkündür. Özellikle erken yaşta ebeveynlerden birinin ölümü yoksul ailelerde çok ciddi sorunlar meydana getirebilmektedir. Bu sorunların başında da parçalanmışlık gelmektedir. Ölümün yanı sıra, boşanmalar da parçalanmaya yol açmaktadır.

Aile parçalanması başlı başına bir sosyal problemdir. Ancak yoksullukla birleşince daha güçlü bir etkiye sahiptir. Aynı zamanda yoksulluğun bir aile parçalanması nedeni olduğu da dikkate alınmalıdır. Yoksulluk bazı durumlarda, aileler üzerindeki olumsuz yansımaları parçalanma ya da boşanmalar şeklinde göstermektedir. Ailenin geçimini, aile bütünlüğünü ve ailenin ahengini tehdit eden yoksulluk, beraberinde aile içi şiddet/çatışma, uyumsuzluk ve ailesel parçalanmalara sebebiyet vermektedir. Evin geçiminden sorumlu bireyin kaybı, sadece yoksulluğa davetiye çıkarmamakta, aynı zamanda otorite eksikliğine bağlı aile düzeninin kaybı, aile içi rollerde belirsizlik ve istikrarsızlık da getirmektedir. Erkeğin boşluğunu kadının annenin doldurması halinde aile bütünlüğü görece korunabilmektedir. Aksi takdirde aile çoklu sorunlarla başa çıkmak zorunda kalmaktadır (Aytaç&Öztürk, 2013: 416).

Yoksulluğun kendisi bir aile parçalanması nedeni olduğu gibi, aile parçalanması da son derece önemli bir yoksulluk sebebidir. Parçalanmış yoksul ailelerin incelendiği bu araştırmada ise hane reisi olan kadınların %49,2'si aile parçalanmasından sonra yoksullaştıklarını veya yoksulluklarının daha da arttığını belirtmişlerdir. Bu oran aile

parçalanmasının ciddi bir yoksulluk nedeni olduğunu ve diğer aileler için önemli bir risk teşkil ettiğini göstermektedir.

2. Geçinme Stratejileri

Yoksullukla mücadelede geçim/geçinme stratejileri kavramı ilk olarak 1970'li yıllarda Latin Amerika ve Afrika'da yapılan çalışmalarda kullanılmaya başlanmıştır. Geçim stratejisi kavramı, 1980 sonrası gelişmekte olan ülkelerde; yeniden yapılanma politikaları ve ekonomik krizlerin yoksullaştırıcı etkilerine karşı hanelerin nasıl ayakta kaldıklarının anlaşılması için yaygın olarak kullanılmaya devam etmiştir. Özellikle de 1990'lı yıllardan bu yana yoksullukla mücadele ve yoksulluğun azaltılmasında etkili olmuştur (Güneş, 2014: 93-97). Yoksullukla ilgili olan strateji kavramı araştırmacıları iki gruba ayırmaktadır. İlk grup araştırmacılar, hanenin ortak çıkarlar çevresinde birleşebilen ve rasyonel kararlar alabilen bireylerden oluşan bir gruba işaret etmediği, dolayısıyla "strateji" kavramının kullanımının uygun olmadığını belirtirlerken, ikinci grup araştırmacılar, yoksulları birer özne olarak görebilmeye, "toplumsal yapı" kavramının sınırlılıklarını aşabilmeye imkân tanıdığı ve yoksulların gelenek ve görenekler dışında karar verebildiklerini hatırlattığı için, strateji kavramını benimserler (de la Rocha akt. Bora, 2007: 100).

Yoksulluk sürekli değişen ve dönüşen bir dinamik yapıya sahiptir. Bu nedenle yoksulluğa karşı geliştirilen stratejiler de aynı şekilde değişkenlik göstermektedir. Buna bağlı olarak yoksullukla mücadele stratejilerini temelde dört unsur belirlemektedir. Wallace (2002: 286)'a göre bu unsurlar şunlardır:

- **Farklı ekonomik yapılar:** Her toplum birbirine bağlı kurumlardan meydana gelirken, ekonomi kurumunun değişken yapısı stratejilerin belirlenmesinde önemli rol oynamaktadır.
- **İstihdam yapısı:** Çalışma şekli, elde edilen ücret, sosyal güvence gibi faktörler yoksullukla mücadelede geçim stratejisini ön plana çıkarmaktadır.
- **Hizmet politikaları:** Devletin vatandaşlarına sunduğu hizmetin kalitesi, sosyal devlet anlayışının gelişmişliği gibi unsurlar stratejiler üzerine etkilidir.
- **Kültürel norm ve değerler:** Toplumsal dayanışma, üretim tarzları ve yaşam biçimi gibi unsurlar stratejileri değiştirebilmektedir.

Geçinme stratejileri yalnızca hane içi faaliyetleri değil, aynı zamanda hane dışındaki faaliyetleri de kapsamaktadır. Snel ve Staring'e göre geçim stratejileri hane içerisinde ve hane dışında olmak üzere ikiye ayrılır. Hane dışı etkinlikler parasal aktivitelere dayanırken hane içi etkinlikler parasal olmayan eylemlere dayanır. Bu bağlamda, hane dışındaki etkinlikler

kapsamına enformel sektörde çalışarak elde edilen gelir girerken, hane içindeki etkinlikler alanına her türlü üretim faaliyeti dahil edilebilir (Snel & Staring, 2001).

Rakodi (1995)'ye göre stratejiler üç başlık altında toplanmaktadır. Bunlardan birincisi kaynakları artırmak için geliştirilen stratejiler, ikincisi tüketim ihtiyaçlarını sınırlamak için geliştirilen stratejiler ve üçüncüsü hanehalkı düzenini değiştiren stratejilerdir.

Kaynakları artırmak için geliştirilen stratejiler:

- Daha fazla hane üyesinin çalışma hayatına dahil olması,
- Her türlü kısıtlı imkana rağmen, hane üyelerinin enformel sektör başta olmak üzere pek çok iş alanını zorlaması,
- Hane üyelerinin kendi gıdalarını üretmesi,
- Yabani bitkilerle beslenme ve onları satma,
- Hane dışında barınak kiralama, geçici mekânlar edinmek

Tüketim ihtiyaçlarını sınırlamak için geliştirilen stratejiler:

- Lüks gıda ve giyeceklerden uzak durma veya onları kısıtlı kullanma,
- Pazarlar ve işporta aracılığıyla daha hesaplı ürünler elde etme,
- Çocukları okuldan alma,
- Sağlık sorunlarını görmezden gelme, tedavi masraflarını erteleme,
- Konut giderlerini yok sayma, ev tamiri gibi masraflı işlerden uzak durma,
- Belli zaman dilimlerinde köye gitme ve kentin sosyal yaşam olanaklarından uzak durma.

Hanehalkı düzenini değiştiren stratejiler:

- Çocuk sahibi olmama, evliliği ve çocuk yapmayı erteleme,
- Evli çocukları yanında tutma,
- Hane üyelerinden bir kısmının göç etmesi.

Geçinme stratejileri kavramı genel olarak yoksulların tamamını ilgilendirmesine rağmen yoksulluğun kadın boyutuna daha çok vurgu yapmaktadır. Bunun birtakım nedenleri vardır: Birincisi açlığın ve yoksulluğun kadınlarda daha fazla yıpratıcı etki bırakmasıdır. Burada annelik duygusunun babalık duygusuna ağır basması ve çocukların geçimi noktasında annelerin daha fazla duyarlı olmalarıdır. İkincisi ise kadınların çaresizlik durumunda erkeklere oranla daha iyi performans göstererek çocuklarını daha iyi yaşama hazırlamalarıdır. Üçüncüsü kadının kazandığı paranın, erkeğin kazandığı paradan daha fazla fayda sağlamasıdır. Dördüncü

ve son olarak kadının çocuklar nedeniyle ileriye daha fazla düşünmesi ve buna bağlı olarak sağlıklı karar alabilmesidir (Okumuş, 2010: 158).

3. Yöntem

Araştırmanın teorik kısmını oluşturabilmek için öncelikle literatür taraması yapılmıştır. Literatür taramasından sonra elde edilen bilgilerden yola çıkılarak alan araştırmasına başlanmıştır. Alan araştırmasında veri toplama tekniklerinden anket, gözlem ve mülakat tekniklerine başvurulmuştur. Anketleri uygulayabilmek için öncelikle evren belirlenmiştir. Daha sonra belirlenen evrenden örneklem seçilmiştir. Örneklem seçilirken “sistemik örneklem” yöntemi tercih edilmiştir.

Araştırmanın evreni, Elazığ kent merkezinde bulunan boşanmış, resmi olarak evliliği devam ettiği halde eşinden uzun süredir ayrı olan, imam nikâhlı veya resmen evlenmediği eşinden ayrılan, eşi uzun süreli mahkum olan ve herhangi bir nedenden dolayı eşini kaybeden yoksul kadınların tamamıdır. Aynı durumda olan erkeklerin evrene dahil edilmemesinin nedeni, kadınlara oranla son derece az sayıda olmaları ve yoksulluk durumlarının kayda değer bir nitelik arz etmemesidir. Elazığ’da erkekler tarafından idare edilen parçalanmış yoksul aileler, kadın tarafından idare edilen yoksul ailelerin yaklaşık %10’u civarındadır. Yapılan ön araştırma sonucunda onların kayda değer bir yoksulluk durumlarının olmadığı saptanmıştır.

Araştırma kapsamında Elazığ’da yoksullara yönelik bir yardım kuruluşu olan Mamuret’ül-Aziz Vakfı’na kayıtlı olan ve aktif yardım listesinde bulunan parçalanmış yoksul aileler baz alınmıştır. Bunların toplam sayısı 1215’tir. Bu sayı vakfa kayıtlı olan yoksul ailelerin yaklaşık olarak üçte biridir. Bu aileler öncelikle alfabetik olarak sıralanmıştır. A’dan Z’ye kadar 1215 aile sıralandıktan sonra bunlar arasından 240 aile seçilmiştir (Bu sayının evrene oranı yaklaşık olarak %20’ye tekabül etmektedir). Bunlar arasında yapılan seçim 1-5-10-15-20-25.....1210-1215 olarak sistemik bir şekilde belirlenmiştir. Yani her beşte bir 5’in katsayıları seçilmiştir. 240 ailenin tamamına adres değişikliği ve evde bulunmama gibi nedenlerden dolayı ulaşılamamıştır. Ulaşılabilen yoksul aile sayısı 195 olmuştur. Dolayısıyla örneklem/araştırma grubu sayısı 195’tir.

4. BULGULAR ve YORUM

Geçinme stratejileri kavramı daha önce de vurgulandığı üzere, hane dışı etkinlikler ve hane içi etkinlikler olmak üzere iki başlık altında toplanmaktadır. Yoksulların daha çok kayıt-dışı, enformel sektörde çalışmaları ve buna bağlı olarak ait oldukları hanenin idaresini sağlamaları hane dışı etkinlikler kapsamında değerlendirilirken, hane içi üretim

faaliyetleri ve tüm tasarruf tedbirleri hane içi etkinlikler kapsamına girmektedir. Bu nedenle çalışmanın bu bölümünde araştırma grubundaki kadın yoksulların geçinme stratejilerini irdeleyebilmek amacıyla, öncelikli olarak onların hane dışında yaptıkları iş ve elde ettikleri ücret durumu analiz edilecektir. Daha sonra tasarruf tedbirleri ve hane içi üretim faaliyetleri değerlendirilecektir.

4.1. Parçalanmış Ailenin Temel Geçim Kaynağı

Herhangi bir kadın eşi vefat ettiği zaman onun sosyal güvencesinden ve eşinin ödediği primler dolayısıyla kendisine kalan dul maaşından faydalanabilmektedir. Ancak eşi işsiz olan veya kayıt dışı çalışan kadınlar bu imkândan yararlanamamaktadırlar. Bu da en önemli yoksulluk sebeplerinden biri olabilmektedir. Araştırma grubunda yer alan yoksulların sadece %11,8'i ölüm aylığı alırken, ölüm aylığı alamayanların oranı %88,2'dir.

Boşanan kadınlar ise nafaka alabilmektedirler. Ancak kadının eşinin herhangi bir geliri ve üzerine kayıtlı herhangi bir malvarlığı yoksa nafaka imkânından da yararlanamamaktadır. Boşanan yoksul kadınların nafaka alma oranları oldukça düşüktür. Araştırma grubunda yer alan ve eşinden resmen boşanmış olan 49 yoksul kadından sadece %20,4'ü eşlerinden nafaka alabilmektedir. Geri kalan %79,6'sı ise nafaka alamamaktadır.

Yukarıda belirtilen nedenlerden dolayı yoksul kadınlar kendilerini ve çocuklarını geçindirmek için başka yollara da başvurmak zorunda kalmaktadır. Bunun en belirgin yolu ise sosyal yardımlardır. Sosyal yardımların temel geçim kaynağını teşkil ettiği parçalanmış ailelerin oranı %54,9'dur. Sosyal yardımlarda en büyük pay hiç şüphesiz devlete (kamu kurumlarına) aittir. Devletin yapmış olduğu yardımlar yoksullar için olmazsa olmaz bir nitelik arz etmektedir. Yoksulların pek çoğu devlet yardımları olmadan hayatlarını idame ettirmelerinin mümkün olmadığını belirtmişlerdir.

Elazığ Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı'ndan alınan bilgilere göre yapılan yardımlar aşağıdaki gibidir:

- Barınma: Oturulamayacak derecede eski, virane evlerde, sağlıksız, koşullarda yaşayan muhtaç vatandaşlara evlerinin onarımı veya yeni ev yapımı için yapılan yardımlardır. Ev yapımı(betonarme): 25.000-TL, Prefabrik ev yapımı: 20.000-TL Ev onarımı: 15.000-TL, Afet yardımı
- Sağlık: 0-6 yaş 35 TL, gebe kadınlar 35 TL, doğum yardımı 70 TL, lohusalık yardımı 35 TL'dir.
- Eğitim: Öğrenci başına 35 TL

- Yakacak: Kış öncesinde 750 kg kömür yardımı şeklindedir.
- Gıda Yardımı: Yılda iki defa yapılır.
- Eşi Vefat Eden Kadınlara Nakdi Yardım Programı: 2 ayda bir 500 TL
- Yaşlılık maaşı: 3 ayda bir 424 TL
- Engelli maaşı: %40-69 arası 3 ayda 849 TL, %70 ve üzeri 3 ayda 1274 TL
- Muhtaç Asker Ailesi Yardımı: Ayda 250 TL
- Genel Sağlık Sigortası

Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı'ndan bu ve benzeri yardım alan hanelerin oranı %77,9'dur. Gönüllü kuruluşlardan yardım alanların oranı ise %40 civarındadır. Bireysel yardımlar ise her iki unsurdan daha düşük düzeydedir. Ayrıca Sosyal Hizmetler Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü'nün korunmaya muhtaç çocuklar için aile başına aylık 350-630 TL arasında yaptığı yardımlar son derece önemlidir. Bu yardımdan faydalanan ailelerin oranı yaklaşık olarak %30'dur.

Sosyal yardımlardan sonra ise "hane reisi olan kadının çalışması" gelmektedir. Bunun da oranı %27,7'dir. Diğer oranlar ise sırasıyla şöyledir: "Çocuk işçiliği" %8,7, "dul-yetim maaşı" %6,7 ve "yoksulluk nafakası" %2,1'dir. Geçinme stratejileri açısından güçlü bir öneme sahip olması dolayısıyla hane reisi olan kadının ne iş yaptığı ve yapmış olduğu işten ne kadar gelir elde ettiği detaylı olarak incelenecektir.

4.2. Hane Reisi Çalışma Durumu

Dünya genelinde kadınların çalışması genellikle hane içi faaliyetlerle sınırlıdır. Kadınlar yemek ve temizlik yapma gibi ev işleri ile çocuk bakımından kendileri sorumlu tutulurlarken, mesleki yaşamlarına ise çevreleri ve eşleri karar vermektedirler (Alptekin, 2014: 27). Özellikle geleneksel yapının devam ettiği toplumlarda bu durum bariz bir şekilde görülmektedir. Bu yapıya sahip toplumlarda erkekler kadının çalışmasını genellikle benimsemezler. Şayet kadınlar çalışsa bile yapmış oldukları işler son derece sınırlıdır. Yoksul ailelerin de büyük bir çoğunluğunun geleneksel aile yapısından geldikleri bilinmektedir. Yani bu ailelerde de kadınların büyük bir kısmının sadece ev işleriyle sınırlı kaldıkları, gelir getirecek herhangi bir iş yapmadıkları bilinmektedir.

Parçalanmamış normal bir hanede temel gelir getirici erkeğin maaşı düşüğe veya işsizlik, hastalık gibi nedenlerden dolayı erkek çalışmıyorsa ailenin geçimi zorlaşmaktadır. Parçalanmış ailelerde ise durum biraz daha

farklıdır. Geleneksel değer ve rollerde erkeklerden beklenen geçim sağlamak, haneyi korumak ve otorite sağlamak iken kadınlardan beklenen ise ev ve çocukların bakımınıdır. Aksi durumda ise kadınlar oldukça zorlanmaktadır. Kadınlar bağımlı oldukları erkeklerden herhangi bir sebeple ayrıldıkları zaman, ailenin idaresini kendileri üstlendiklerinde yoksullaşma riskleri oldukça yüksektir (Yaşar, 2013a: 231). Bu ailelerde düşük bir gelire sahip olan veya herhangi bir geliri olmayan kadın hane reislerinin çalışması zorunludur. Bu durumda genellikle kentteki yoksul hanelerde kadınlar gelir getiren işlerde çalışarak hanenin geçim sıkıntısını hafifletmeye çalışmaktadır. Buna bağlı olarak hane reisi olan yoksul kadınların çalışma durumlarına baktığımızda; bu kadınların %32,3'ü tam zamanlı, yarı zamanlı veya günübirlik işlerde çalışırken, bunların % 67,7'si ise çeşitli sebeplerden dolayı çalışmamaktadırlar.

Araştırma grubunda olup da aktif olarak çalışmayanların %49,3'ü herhangi bir meslekleri olmadığından dolayı çalışmadıklarını belirtmişlerdir. Burada eğitim eksikliği ve mesleki kurs yetersizliğinin etkisi fazla olmakla birlikte, öğrenilmiş çaresizliğin de bir yansıması söz konusudur. Kendi evinin sınırlarına hapsolmuş bir kadın için dışarıyı tanımak ve orada gelir getirebilecek bir iş bulmak oldukça zordur. Ayrıca çocukların bakımı da önemli bir problemdir. Çalışmayanların %25'i çocuklarını bırakabilecek bir yerin olmadığını ve mecburen ev yaşamına kendilerini adadıklarını belirtmişlerdir. Geri kalan %25'lik kesim ise "hastalık", "yaşlılık", "sosyal baskı" ve "uygun olmayan çalışma koşulları" gibi nedenler yüzünden çalışmamaktadır.

4.3. Çalışmaya Başlama Zamanı

Parçalanmış yoksul ailelerde kadınlar genellikle aile parçalanması gerçekleşikten sonra çalışmaya başlamaktadır. Çalışan kadın hane reislerinin %67'8'i aile parçalanması ile birlikte çalışmaya başladıklarını ifade ederken, %23'ü evlendikten sonra ve %9,2'si ise evlenmeden önce çalışmaya başladıklarını belirtmişlerdir. Bu oranlardan anlaşıldığı üzere yoksul ailelerde kadının çalışması kendi isteğine bağlı değil, çoğunlukla sonradan meydana gelen sosyal koşullarla ilişkilidir. Görüşülen yoksullardan M.Ç.(34) çalışmaya eşinden ayrıldıktan sonra başladığını belirterek şunları söylemiştir: *"Sürekli alkol alıp beni döven eşimden yıllardır ayrırım. Eşim doğru düzgün çalışmıyordu. Başka kadınlarla beraberdi. 3 yıl önce geri geldi ama hiç değişmemişti. Boşanmıyorum ki sürünsün. İki çocuğumla hayatımı sürdürmeye çalışıyorum. Bir hastanede 550 TL ye yarım gün kafeteryaya bakıyorum. Ev kirası 250 TL. Yoksulluğun yükünü tek başına çekmek işkence gibidir."*

Bu ifadeler kadının yoksullukla mücadele noktasında ne kadar yalnız olduğunu ve çalışma şeklinin geçinmek için yeterli olmadığını ortaya koymaktadır. Öte yandan bu durum, yoksullukla birlikte karşılaşılan diğer güçlükleri de çarpıcı bir şekilde özetlemektedir.

4.4. Çalışma Şekli

Yoksulların çalışma şekilleri varsıllara oranla, daha düzensiz ve düşük gelirlidir. Yoksul erkekler genellikle günübirlik ve güvencesiz işlerde çalışırken, kadınlarda da bu durum değişmemektedir. Yoksul erkeklerin çalıştığı işlerin başında, inşaat işleri, kahvehane – lokanta gibi işyerlerinde garsonluk, çobanlık, tarım işçiliği gibi işler gelmektedir. Asgari ücretli ve sosyal güvenceli bir işte çalışmak bile son derece zordur. Kadınların ise büyük çoğunluğu zaten çalışmamaktadır; çalışanlar da erkekler gibi günübirlik ve güvencesiz işlerde çalışmaktadırlar.

Turner'ın belirttiğine göre, gerek işe alınmada gerekse elde edilen gelirden kadınlar erkeklerle kıyasla hep ikinci plandadırlar. Erkekler yüksek vasıflı ve mesleki beceri isteyen görevlerde daha aktif rol oynarken, kadınların yaptığı işler daha düşük statülü ve daha az gelir elde edilen işlerdir. Kadınlar genellikle, temizlik, gıda ve bireysel hizmet alanlarında çalışmaktadırlar. Söz konusu işlerde kadınların hâkimiyet oranı yaklaşık %80'dir. Bu da cinsiyet eşitsizliğinin mesleki yansımasıdır (Turner, 1997: 70). Sigortasız güvencesiz, örgütsüz, düşük ücretli, çalışma zamanı belirsiz, düzensiz ve uzun, çalışma koşulları kötü olan kayıtdışı sektörde kadınların yığıldığı alanlar; eve sanayiden iş alma, temizliğe gitme, çocuk ve hasta bakımı, konfeksiyonda çalışma; evde yemek, örgü, dantel dikiş yapma gibi kadının kadınlık rollerinin devamı niteliğinde kabul edilen işlerden oluşmaktadır (Çolak, 2011: 103). Buna bağlı olarak araştırma grubu içerisinde yer alan kadın hane reisleri de genellikle düşük gelirli, düzensiz ve yorucu işler yapmaktadırlar.

Araştırma grubu içerisinde önceleri çalışmış veya çalışmaya devam eden kadın hane reislerinin %42,5'i "ev temizliği", %28,7'si "apartman temizliği" yapmıştır veya yapmaktadır. "Yaşlı bakıcılığı" ve "çocuk bakıcılığı" yapanların toplam oranı ise %16'dır. Hizmet sektöründe çalışanların oranı %8, tarla işleri ve diğer işlerde çalışanların oranı %2,3'tür.

Çalışma şekilleri içerisinde %42,5'lik oranla birinci sırada yer alan ev temizliği kayıt dışı bir çalışma şekli olmasına karşın, bu işi yapan kadınlara yüksek gelir sağlayan bir iştir. Ev temizliğine giden kadınlar günlük ortalama 80-100 TL kazanmaktadırlar. Bu miktar aylık yaklaşık 2500-3000 TL'ye tekabül etmektedir. Ancak temizlik işi son derece yorucu bir iş olduğu için bir ayın tüm günlerinde bu işi yapmak neredeyse imkânsızdır. Görüşülen

kadınlar genellikle haftada en fazla üç-dört gün çalışabildiklerini ifade etmişlerdir. Bu da aylık en fazla 1000-1500 TL kazanca tekabül etmektedir. Apartman temizliği ise ev temizliğine nazaran daha düşük gelirli bir çalışma şeklidir. Apartman temizliği yapanların büyük bir çoğunluğu aylık 400 TL'nin altında gelir elde etmektedirler. Bu da bir haneyi idare etme konusunda oldukça yetersiz bir miktardır. Örnek olarak G.A.(50)'nin çalışma durumu ve yoksulluk hikâyesi şöyledir: *"Eşim 6 yıl önce evi terk etti. 6 yılda bir defa bile bizi arayıp çocuklarını sormadı. Annem babam iki çocuğum var diye beni kabul etmediler. Ben de kendi başımın çaresine baktım. Şu an apartman temizliğine gidiyorum. Ayda 500 TL kazanıyorum. 300 TL kira veriyorum. 3 gündür evde yağ yok çocuklarıma yemek pişiremiyorum."* Bu ifadeler apartman temizliğinin getirdiği kazancın düşük olduğunu gösterirken, yoksul kadının hane idaresini yoğun emek harcadığı bir işle yapamamasını gözler önüne sermektedir.

Öte yandan ağır çalışma ve yoksullukla birlikte ortaya çıkan sağlık sorunları bir müddet sonra kadınların bu işleri yapabilmelerini engellemektedir. Sağlık sorunu yaşayan kadınlar ya çalışmayı tümden bırakmakta ya da yarı zamanlı çalışmaktadırlar.

Araştırma bulgularına göre üçüncü sırada yer alan meslek %10,3'lük oranla çocuk bakıcılığıdır. Çocuk bakıcılığı da diğer işler gibi hem yorucu hem de düşük ücretlidir. Aylık 300 TL'den başlamak kaydıyla en fazla kazanan 500 TL kazanmaktadır. Burada bakıcılığın iki boyutu karşımıza çıkmaktadır. Birincisi, ücret karşılığında başkasının çocuklarına bakmak, diğeri ise oradan alınan ücretle kendi çocuklarına bakmaktır. Ancak bu yapılırken çoğu zaman kadınlar kendi çocuklarını ihmal etmektedirler.

4.5. Çocuk İşçiliği

Yoksulluk ve çocuk işçiliği arasında önemli bir ilişki söz konusudur. Sosyo-ekonomik ihtiyaçlarını yeterince karşılayamayan ailelerde çocukların çalışması sıkça karşılaşılan bir durumdur. Çocuklar evlerine gelir getirebilmek amacıyla zor ve riski yüksek olan işlerde çalışmaktadırlar. Ayrıca yoksul ailelerdeki çocuklar diğerlerine oranla sokaklarla çok erken tanışmaktadırlar. Karatay ve diğerlerine göre bu çocuklar dört grupta toplanmaktadır:

- Sokaklarda çalışan ve yaptıkları iş itibarıyla çocuk işçi kabul edilebilecek çocuklar
  - Yaptıkları iş bir talep üzerine olmayan çocuklar
  - Sokaktaki önemli bir çocuk grubu da suçla ilintili olanlar
  - Sokağı sadece dolaşmak, arkadaşları ile buluşmak veya oyun oynamak amacıyla kullanan çocuklardır (Karatay vd. 2003: 262).

Araştırma bulgularına göre paralanmış yoksul ailelerin %24,5'inde çalışan çocuk bulunmaktadır. Bu oran parçalanmış yoksul ailelerin yaklaşık olarak dörtte birine tekabül etmektedir. Çalışan çocuk bulunmayan ailelerin oranı ise %75,5'tir.

Araştırma bulgularına göre %24,5'lik grup içerisinde, sokaklarda çalışan, simit, mendil, mısır, tatlı vs. satan çocukların oranı %28,2'dir. Herhangi bir işte çırak veya garson olarak çalışanların oranı ise %26,1'dir. Bu işlerden sonra gelen bir diğer iş ise ayakkabı boyacılığıdır. Bunun oranı ise yaklaşık %20'dir. Diğer bir iş pazarda taşımacılık ise %15,2 oranında değer almıştır. Geri kalan %11 ise diğer işlerle uğraşmaktadır.

Çocukların yaptıkları işler de tıpkı kadınlarınkı gibi düşük ücretli, düzensiz ve sosyal güvenceden yoksun olan işlerdir. Ayrıca bu işlerin okuldan arta kalan zaman dilimlerinde yapılması zamanı daraltarak gelirin daha da düşük olmasına yol açmaktadır.

4.6. Tasarruf Tedbirleri ve Üretim Faaliyetleri

Herhangi bir hanenin idare edilmesinde öncelikli olarak çalışmaya bağlı olarak elde edilen gelir rol oynamaktadır. Ölüm ve boşanma gibi durumlarda ise ölüm aylığı ve nafaka gibi gelir kaynakları haneyi ayakta tutmaktadır. Bunların olmadığı veya yetersiz olduğu durumlarda ise öne çıkan unsurlar tasarruf tedbirleri ve hane içi üretim faaliyetleridir. Güneş'in belirttiğine göre, *"kadınlar geçim için gerekli mal ve hizmetlerin karşılanması için yetersiz olan hane gelirini, gıda, temizlik maddeleri, yakacak, elektrik/su tüketimi ve ulaşım gibi temel ihtiyaçların karşılanması için idareli kullanmak zorunda kalmaktadır. "İdareli kullanmak", "idare etmek" birçok durumda ihtiyaçlardan (hanenin ihtiyaçlarının yanı sıra, kadının kendi özel ihtiyaçları da) tamamen vazgeçmek anlamına gelmektedir. Kadınlar çoğu zaman tüketilen ürün ve hizmetlerin kullanımında kısıntıya gitmekte ve bazı ürünleri ev içinde kendi emekleriyle üreterek "kaynakların yoksulluğu"nu idare etmektedir"* (Güneş, 2014: 123).

Araştırma grubu içerisinde yer alan ailelerde de benzer durumlar söz konusudur. Yapılan gözlemler ve araştırmaya katılan yoksulların görüşleri doğrultusunda yoksul ailelerde alınan tasarruf tedbirlerine baktığımızda şunları görmekteyiz:

- Çok mecbur kalınmadıkça elektrikli eşyaları kullanmamak, akşamları karanlıkta oturmak
- Banyo sobası kullanma ve tüm ailenin belli bir günde banyo yapması,
- Kışın banyo yapılacak suyun sobada, yazın da güneşin önünde ısıtılması,

- Öğün atlama ve ebeveynlerin kaliteli yiyecekleri çocuklarına bırakmaları
- Sobayı yakmama ve battaniyeye sarılarak oturmak,
- Kullanım suyunu bile şehir çeşmelerinden temin etmek
- Pek çok eşyayı komşu ile ortak kullanmak
- Çocuklarla aynı odada kalmak ve onları tek yatakta yatırmak
- Yemeği kışın sobada, yazın ateşte pişirmek
- Yiyecek maddeleri çöpten toplamak vs.

Bu tasarruf tedbirlerinin yanı sıra geçimin sağlanabilmesi için evde üretim faaliyetleri de gerçekleştirilmektedir. Evde yapılan üretim kimi zaman sadece ailenin tüketimine doğrudan yansırken kimi zaman da bu ürünlerin satışından elde edilen gelire dolaylı olarak yansımaktadır. Işık ve Göktürk'ün belirttiğine göre, yoksulluğun azaltılmasına yönelik olarak kadınlar, kışlık ve yazlık gıdaların hazırlanması, ekmek gibi temel besin maddelerinin evde yapılması, eski eşyaların değerlendirilerek yeniden kullanılması ve imkanlar dahilinde sebze meyve yetiştirilmesi gibi faaliyetlerde bulunmaktadır. Ayrıca konserve yapmak, evde parça başı karşılığında düşük ücretlerle çoğunlukla el işi olmak üzere ev-işçiliği yapmak yoluyla hane-içi gelire katkıda bulunmaya çabalamaktadırlar. Yukarıda sayılanlarla birlikte yoksul kadınlar, hane bireylerinin giyim ihtiyaçlarını görece daha pahalı hazır giyim yerine, el becerilerini kullanarak, dikiş dikerek, örgü örerek giderme çabası içine girmektedirler (Işık&Göktürk, 2011: 314-315).

Araştırma bulgularına göre birinci sırada kışlık gıdaların üretimi vardır. yer alan salça, pekmez, reçel, turşu, konserve, kurutulmuş sebzeler (biber, fasulye, domates, patlıcan, kabak vs.) gibi yiyecek maddeleri üreten ailelerin oranı %34,3'tür. Ancak bu tür maddelerin üretimi yalnızca yoksulluğa özgü değildir. Geleneksel yaşam sürdüren varlıklı ailelerde de bu maddelerin üretimine rastlanabilmektedir. Sadece yoksullarda biraz daha yaygınlığı söz konusudur. Evde ekmek yapabilenlerin oranı ise %27,1'dir. Bu oranın tahmin edildiğinden düşük olmasının en önemli nedeni ekmeğin yapım maliyetinin alım maliyetinden daha yüksek olmasıdır. Yiyecek maddelerinin ardından %15,8'lik oranla örgü, dantel gibi el işlemleri gelmektedir. Bununla birlikte bazı kadınlar evde dikim işleri de yapabilmektedirler. Bunların oranı %10,7'dir. Bu tür üretim faaliyetleri ise tamamen gelir sağlama amaçlı olmaktadır. Buna örnek olarak yoksullardan S.G.(35) ise şunları dile getirmektedir: *“Eşimden 5 yıldır ayrırım. Önceden İstanbul'daydık. Eşimin tekstil dükkânı vardı. Borçlanıp iflas edip kaçtı. Biz ortada kaldık. Köye dönüş projesinden yararlandık. Çocuklarım aşırı yaramaz oldukları için hasta olan anne babamın yanına dönmedim. Kendi*

başımın çaresine baktım. Ev kiramı babam ödüyor. Eşim her 2 çocuğuna 100 TL vereceğine söz verdi. Ancak hiç vermedi. Boşanma davasını ben açtım. El işi yaparak geçimimi sağlıyorum. 4 tane yazmaya 100 TL alıyorum.”

Hem gelir sağlama hem de besin elde etme amaçlı bir diğer faaliyet ise hayvansal üretimdir. Süt, peynir, yoğurt gibi hayvansal ürünleri üreten yoksul kadınların oranı %5,6'dır. Bu da kentin daha çok kenar mahallelerinde ve merkezden uzak yerlerde gerçekleşmektedir. Yumurta üretimi ise daha mümkün görülmektedir. Bunun oranı %8,7'dir. Görüşülen yoksullardan B.K.(38) evini geçindirmek için tavuk beslediğini belirterek durumunu şöyle ifade etmiştir: *“7 çocuğum var. Eşim sürekli evi terk ediyor. Ben apartman temizliğine gidiyorum. Başarılı çocuklarım var. Biri işletme fakültesini kazanmış ama okutamıyorum. Evde tavuk besliyorum. Yumurtalarını satıp para kazanıyorum. Hatta komşuların tavuklara verdikleri ekmeklerden temizlerini seçip çocuklarıma yediriyorum.”* Geçinme stratejisi kavramının tam olarak ifade etmek istediği şey, B.K.'nin durumuyla örtüşmektedir. Çünkü burada hem çalışarak, hem üreterek ve hem de tasarruf tedbiri olarak hayat mücadelesini sürdürmek söz konusudur. Hayvansal üretimden sonra ise tarımsal üretim gelmektedir. Bunun da oranı %9,2'dir. Bu duruma örnek olarak yoksullardan birisi evinin bahçesinde soğan ve nane yetiştirip bakkala sattığını ifade etmiştir.

4.7. Ödeme Şekli

Araştırma grubunda bulunan yoksulların %65,1'i alışverişlerinde ödemeyi peşin yapmaktadırlar. %25,1'i veresiye olarak ödeme yaparken, geri kalan %9,7'lik kesim ise kredi kartı kullanmaktadır. Peşin alışveriş her ne kadar bir varlık göstergesi olarak kabul edilse de yoksullar için zorunlu bir nitelik arz etmektedir. Çünkü yoksullar tüketim ihtiyaçlarını giderirken son derece dikkatli davranmakta ve imkân olmadığı zaman gıda gibi zorunlu ihtiyaçlarını bile ötelemektedirler. İkinci sırada yer alan veresiye alışveriş her ne kadar günümüz koşullarında pek mümkün olmasa da mahalle aralarındaki dükkânlarda bu tür satışlar gerçekleşmektedir. Yoksullar başta gıda ve giyim olmak üzere diğer ihtiyaçlarını veresiye almak yoluyla temin edebilmektedirler. Kredi kartıyla yapılan alışverişler ise diğer iki türe göre oransal açıdan daha azdır. Kredi kartı kullanan yoksullar ise daha çok dul-yetim aylığı gibi düzenli bir geliri olanlar veya devamlı bir işte çalışanlardır.

4.8. En Önemli Gider Kalemi

Yoksulların en fazla pay ayırdığı gider alanı kira ve fatura ödemeleridir. Yoksulların %54,1'i en önemli giderlerinin kira ve fatura ödemeleri olduğunu belirtmişlerdir. Özellikle yoksullar kirayı öderken oldukça

zorlanmaktadır. Kira sorununun çözülmesini yoksulluğun çözülmesiyle eşdeğer olarak gören yoksulların sayısı azımsanamayacak kadar fazladır. Yapılan bu araştırmada kirada oturan yoksulların oranı %60,5'tir. Yaşar'a göre kira, yoksulları oradan oraya savuran incelmış bir şiddettir. Yoksulluğun tetiklediği zorunlu hareketlilik ve buna bağlı olarak gelişen sürgün hayatlar, yani kiracılık deneyimleri yoksulluğun derinleşmesine ciddi katkıda bulunmaktadır (Yaşar, 2013b: 334).

Kira giderinden sonra yoksulların bütçesini en fazla zorlayan gıda ve giyim ihtiyacıdır. Yoksulların %30,9'u harcamalarında en fazla pay ayırdıkları şeyin temel ihtiyaçlardan olan yiyecek ve giyim olduklarını söylemişlerdir. Bunlardan sonra gelen en önemli harcama kalemi ise eğitim kurumuna yönelik olarak yapılan harcamalardır. Bunun oranı ise %12,9'dur. Eğitimde okuldan ziyade özellikle dersane masrafları yoksulları zorlamaktadır. Gider kalemlerinde son olarak ulaşım ve sağlık gelmektedir. Her ikisinin toplam oranı %2 olarak görülmektedir.

4.9. Birikim ve Borçlanma

Araştırma bulgularına göre zor günler için para biriktirebilenlerin oranı %4,1, nadiren biriktirebilenlerin oranı %11,3'tür. Hiç biriktiremeyenlerin oranı ise %84,6'dır. Bu oranlar parçalanmış aile yoksulluğunun ne kadar derinden yaşandığını ve nasıl kronik bir hal arz ettiğini göstermektedir. Gelir seviyesi son derece düşük olan bu yoksullar ellerine doğru düzgün para geçmediğini, geçse bile bunu anında ihtiyaçlara sarf ettiklerini belirtmişlerdir. Burada ayrıca tüketime endeksli "yeni yoksulluk" kavramının yansımaları da görülmektedir.

Yeni yoksulluk, bireyleri oldukça güç durumlarla karşı karşıya getirmektedir. İnsanlar tüketim konusunda birbirleriyle alabildiğince yarışırken, bazıları yarışı bırakmakta ve sefaleti istemeyerek de olsa kabullenmektedir. Bauman'a göre yeni yoksullar, tatmin edici düzeyde gelire sahip olamayan, kredi kartıyla harcama yapamayan ve gelecek ümidini koruyamayan yoksullardır. Bugünkü yoksulluk sadece çalışmayanları değil, aynı zamanda çalışanları da kapsamaktadır. Çünkü çalışıp da kıt kanaat geçinenler, tüketim faaliyetlerine yeterince katılamayanlardır. Bauman bunlara defolu tüketici adını vermektedir. Bu yoksullar serbest pazarın sunmuş olduğu imkânlardan yeterince yararlanamazken, mal ve hizmet alımı konusunda geri plana düşmektedirler. Bu da onların yoksul kabul edilmesi için yeterli bir sebeptir (Bauman, 1999: 132).

Hane reisi olan kadın yoksulların borçlanma durumuna baktığımızda ise genellikle borçlanmaktan kaçındıklarını görmekteyiz. Ancak yoksullar,

fatura ve kira gibi düzenli ödenmesi gereken gider durumlarında çoğu zaman sıkıntı yaşayabilmektedirler.

Araştırma bulgularına göre, borcu olmayan yoksulların oranı %24,6'dır. En fazla borçlanma oranı ise faturalarda göze çarpmaktadır. Fatura borcu olan yoksulların oranı %40,5'tir. Fatura borçları ise elektrik, doğalgaz, su ve telefon kalemlerinde toplanmaktadır. Su borçlanması haricindeki diğer borçlanmalarda kesinti cezası uygulanmaktadır. Yoksullar özellikle bu durumdan çok çekindiklerini belirtmişlerdir. Fatura borcundan sonra kira ve bakkal-market borçları gelmektedir. Her ikisi de %15,9'luk orana sahiptir. Geri kalan %3,1'lik kesim ise diğer grubundaki borçlarla yükümlüdür.

4.10. Ortalama Aylık Gelir

Araştırma bulgularına göre, yoksul ailelerin %14,9'u aylık 0-200 TL, %14,4'ü aylık 201-400 TL, %21,5'i aylık 401-600 TL, %26,2'si aylık 601-800 TL, %18,5'i aylık 801-1000 TL ve %4,6'sı aylık 1000 TL ve üzeri gelirle hayatlarını sürdürmektedirler⁴.

Araştırma bulgularına göre, 195 hanenin toplam nüfusu 740'tır. Hane başına yaklaşık 3,8 nüfus düşmektedir. 4 kişilik aile üzerinden düşünüldüğünde, araştırma grubundaki ailelerin önemli bir kısmının açlıkla eşdeğer bir yoksulluk yaşadıklarını söylemek mümkündür. Çünkü TÜİK'in araştırmasına göre bir kişinin günlük gelir üzerinden asgari açlık sınırı 2,15 dolardan hesaplandığında dört kişilik bir ailenin açlık sınırı yaklaşık olarak 600-650 TL civarındadır.

Sonuç

Parçalanmış yoksul ailelerin yarısından fazlasının temel geçim kaynağı sosyal yardımlardır. Sosyal yardımlardan sonra hane reisi olan kadının daha çok gününbirlik işlerde çalışması gelmektedir. Ailelerini geçindirmekle yükümlü olan bazı kadınların temizlik gibi gününbirlik işlerde çalıştığı ve elde edilen cüzi gelirlerle haneyi idare etmek zorunda kaldığı saptanmıştır. Çalışan yoksul kadınların yarısından fazlası temizlik işlerinde çalışmak durumunda kalmışlardır. Bu ise kadının erken yıpranmasına ve hem psikolojik hem de fiziksel açıdan tükenmesine yol açmaktadır. Temizliğe giden kadınların bel fitiği ve romatizma gibi hastalıklar sonucunda çalışmayı bırakmak zorunda kaldıkları görülmüştür. Bu durumda yoksul kadın yardım endeksli veya çocuğun gelirine bağlı bir yaşam sürmeye başlamıştır.

---

⁴ Veriler 2013 yılına aittir. Gelir hesaplaması yapılırken, yoksulların beyanları doğrultusunda, nakit sosyal yardımlar, nafaka ve ölüm aylığı, çalışmaya bağlı olarak elde edilen gelir ve diğer gelirler toplanarak ortalama bir değer alınmıştır. Ayrıca hanenin kira giderleri aylık gelir ortalamasından çıkarılmıştır.

Ayrıca yoksul kadınların evlerini geçindirmek için birtakım alternatif yöntemler geliştirdikleri gözlenmiştir. Bu durumun başında yiyecek maddeleri üretimi gelmektedir. Kadınların ev ekonomisine katkıda bulunmak amacıyla yaptıkları üretimin başında ekmek üretimi gelmiştir. Ancak yoksulluğun derinleştiği hanelerde evde ekmek yapabilmek için un bulmak bile oldukça zor olmuştur. Bununla birlikte hanede alınan tasarruf tedbirleri, bir yandan yoksulluğun en çarpıcı boyutlarından birini ortaya koyarken, diğer yandan yoksulların ayakta kalmalarına yardımcı olmuştur.

Başta parçalanmış aileler olmak üzere yoksulluğun etkilerinin azaltılması için bazı önerilerde bulunulabilir. Bu öneriler şunlardır:

- Aile yapısının korunması ve güçlendirilmesi noktasında birtakım politikalar geliştirilmelidir. Bu politikalar içerisinde, özellikle okul yıllarında aile kurumu ile ilgili geniş bilgilendirmeler olmalı ve daha sonrasında da ihtiyaç duyan ailelere, aile danışmanlığı hizmetleri verilmelidir.

- Eşi vefat eden kadınların sosyal güvencesizliğine en büyük neden olan kayıt-dışı istihdamın tamamen önüne geçebilecek önlemler alınmalıdır. Bu önlemler hem erkeğin çalışmasına hem de kadının çalışmasına yönelik olmalıdır.

- Yoksulluğun aynı zamanda bir sosyal dışlanma problemi olduğu bilinerek toplumsal dayanışmayı sağlayacak tedbirler alınmalıdır. Bu tedbirlerin alınmasında devlet, sivil toplum kuruluşları ve medya aktif rol oynamalıdır. Özellikle parçalanmış ailelerde bu konunun hassasiyetine özen gösterilmelidir.

- Yoksullar içerisinde çalışabilecek durumda olan kadınlara iş olanakları ve üretim yapabilecek olanlara krediler sağlanmalıdır. Halihazırdaki mikrokredi uygulamanın kapsamı genişletilmelidir. Ayrıca yoksul kadınların ürettiklerini kazanca dönüştürebilmeleri konusunda yol gösterici çalışmalar yapılmalıdır.

- Yoksullara yönelik olarak yapılacak yardımlar ihtiyaca uygun olmalıdır. Ayrıca yardımlar konusunda resmi kurumlar ve özel kuruluşlar arasında koordinasyon sağlanmalıdır.

- Yoksul ailelerin yapıları incelenerek işlenebilir insan kaynağını tespit etmek gereklidir. Bu noktada yoksulları yakından tanıyan, konuyla ilgili personeller, gönüllüler ve hayırseverlere büyük iş düşmektedir.

KAYNAKÇA

ALPTEKİN, Duygu (2014), “Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği Örüntüsünde Kadının Yoksulluğu ve Yoksunlukları” *Yoksulluk ve Kadın* (Ed. A. Topçuoğlu vd.), İstanbul: Ayrıntı Yayınları, s.15-33

AYTAÇ, Ömer ve ÖZTÜRK, Musa (2013), “Yoksul Ailelerde Değersel Çözülme Eğilimleri” *Değişen Dünyada Aile Sempozyumu-Malatya*, İstanbul: İstanbul Matbaacılık, s.395-426

BAUMAN, Zygmunt (1999), *Çalışma, Tüketim ve Yeni Yoksullar*, (Çev. Ü. Öktem), İstanbul: Sarmal Yayınları

BORA, Aksu (2007), “Kadınlar ve Hane: Olmayanın Nesini İdare Edeceksin?” *Yoksulluk Halleri* (Ed. Necmi Erdoğan), İstanbul: İletişim Yayıncılık, s.97-133

ÇOLAK, Kerem (2011), “Türkiye ve Avrupa Birliği’nde Kadın İstihdamı ve Kadın Yoksulluğu” *Kadın ve Yoksulluk* (Ed. N. Moroğlu), İstanbul: CM Basım Yayın, s.103-118

GÜNEŞ, Fatime (2014), “Yoksullukla Başa Çıkma Stratejileri, Kaynakların Yoksulluğu mu? Kadın Emegi Merkezli Eleştirel Bir Analiz” *Yoksulluk ve Kadın* (Ed. A.Topçuoğlu vd.), İstanbul: Ayrıntı Yayınları, s.29-128

IŞIK, Esra ve GÖKTÜRK, Işlay (2011), “Kadınların Yoksulluk Yönetim Stratejileri” *Uluslararası Yoksullukla Mücadele Stratejileri Sempozyumu-2*, İstanbul: T.C. Başbakanlık SYDV, s.311-316

KARATAY, Abdullah, LAÇİN, Arif, YİĞİT Talip, PALA, Hayrettin (2003), “Beyoğlu Bölgesinde Yaşayan Yoksul Aileler ve Sokakta Çalışan Çocuklar” *Yoksulluk-3* (Ed: A. E. Bilgili ve İ. Altan), İstanbul: Deniz Feneri Yayınları, s.254-271

OKUMUŞ, H. Şaduman (2010), *Dünyada Ve Türkiye’de Mikro Finansman ve Yoksulluğun Azaltılması: Teori ve Uygulamalar*, İstanbul: İstanbul Ticaret Odası

RAKODI, Carole (1995), Poverty Lines or Household Strategies? A Review of Conceptual Issues in the Study of Urban Poverty University of Wales, Cardiff, UK, Vol. 19, No. 4, pp. 407-426,

SNEL, Erik & STARING, Richard (2001), “Poverty, migration and coping strategies: an introduction” *European Journal of Anthropology*, No.28, P. 7-22

TURNER, Bryan (1997), *Eşitlik*, (Çev. B. S. Şener), Ankara: Dost Kitabevi,

WALLACE, Claire (2002), “Household Strategies: Their Conceptual Relevance and Analytical Scope in Social Research”, *BSA Publications.*, Vol. 36 (2), p. 275-292

YAŞAR, M. Ruhat (2013a), “Kadınların Yoksulluğu: Kimsesiz Kadınlar Kastı” *Kentsel Yoksulluğu Yeniden Düşünmek* (Ed. Ö. Aytaç & S. İlhan), Ankara: Birleşik Kitabevi s.221-276

YAŞAR, M. Ruhat (2013b), “Yoksulların Konutla İmtihani: Konut yoksulluğu” *Kentsel Yoksulluğu Yeniden Düşünmek* (Ed. Ö. Aytaç & S. İlhan), Ankara: Birleşik Kitabevi, s.277-338